

ня поля протягом 15-20 хв., що свідчить про наявність ефекту післядії ЕМП на організм. Ділянка опромінення під час роботи телефону — головний мозок та рецептори вестибулярного і зорового аналізаторів. Розрахунки поглинутої енергії ЕМП у мозку людини показують, що при користуванні радіотелефоном потужністю 0,6 Вт з робочою частотою 900 МГц питома енергія поля у головному мозку становить 120-230 мкВт/см². Норматив для користувачів стільникових телефонів у Росії — 100 мкВт/см².

Нині гранично-допустимі умови (ГДУ) для оцінки впливу ЕМП на довкілля на загал не розроблені у жодній країні. Є лише результати окремих досліджень дії ЕМП на компоненти екосистем. Найбільш опрацьованими і впровадженими у багатьох країнах є ГДУ для людини. Однак ці стандарти у різних країнах дуже відрізняються один від одного. Це зумовлено вибором критеріїв, за якими можна судити про ступінь шкідливості ЕМП певного рівня. За ГДУ мають братися біологічно зумовлені рівні, виявлені у результаті фізіологічних, клінічних, біохімічних та інших досліджень на біологічних об'єктах. Діючі санітарні норми і правила не відповідають знанням про небезпеку ЕМП, одержаним дослідниками за останній час, хоча такі ЕМП є дуже відчутним фактором для всіх елементів біоекосистем від людини до найпростіших організмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Б.А., Березюк О.Я., Покришко Г.А. Дослідження впливу надвисокочастотних електромагнітних полів на біохімічні процеси // Довкілля та здоров'я. — 2004. — № 6. — С. 12-14.
2. Агаджанян Н.А., Власова И.Г. Влияние инфранизкочастотного магнитного поля на ритмику нервных клеток и их устойчивость к гипоксии // Биофизика. — 1992. — Т. 37, № 4. — С. 681-689.
3. Бинги В.Н., Савин А.В. Физические проблемы действия слабых магнитных полей на биологические системы // УФН. — 2003. — Т. 173, № 3. — С. 265-300.
4. Николис Г., Пригожин И. Самоорганизация в неравновесных системах. — М.: Мир, 1979.
5. Jokela K., Leszczynski D., Paile W., Salomaa S., Puranen L., Huysalo P. Radiation safety of handheld mobile phones and base stations. STUK-A161 Report, OY Edita Ab. — Helsinki, Finland, 1999.

Надійшла до редакції 02.09.2009.

ЛЮДИНА ТВОРЧОГО НЕСПОКОЮ

До 80-річчя з дня народження І.І. Нікберга

НАШІ ЮВІЛЯРИ

І народився Ілля Ісайович 19 листопада 1929 року у м. Києві. У 1952 році з відзнакою закінчив Київський медичний інститут. Навчання поєднував з роботою у наукових гуртках кафедр терапії, хірургії та гігієни, був головою факультетського та членом ради інститутського наукового студентського товариства.

Трудову діяльність розпочав як лікар міської санепідстанції, а потім — викладач, зав. навчальною частиною школи медичних сестер у м. Макіївка на Донбасі (1952-1956). У 1956-1964 роках — науковий співробітник, зав. лабораторією радіаційної гігієни і токсикології, зав. відділом гігієни НДІ епідеміології, мікробіології та гігієни, відповідальний секретар Молдавського відділення Всесоюзного наукового товариства гігієністів. Протягом 1964-2000 років — асистент, доцент, професор, зав. кафедрою гігієни та екології Національного медичного університету та Інституту Української асоціації народної медицини у м. Києві.

У різні роки за сумісництвом та на громадських засадах працював також головним спеціалістом з лікарняної гігієни Київського міськздороввідділу, керівником-консультантом медичної групи київської філії Всесоюзного проектного та наукового інституту "ГПРОЗДРАВ", керівником Центру навчання та самоконтролю хворих на цукровий діабет НДІ ендокринології АМН України, головою Українського товариства сприяння хворим на цукровий діабет, науковим редактором журналів "Діабет" і "Діабет та життя", віце-президентом Української діабетичної федерації, головним спеціалістом Центрального методичного кабінету з вищої медичної освіти МОЗ України, референтом журналу АН СРСР "Медична географія", лектором товариства "Знання" та ін.

Наукові дослідження Нікберга І.І. (його науковими вчителями були академіки О.М. Марзєєв та Л.М. Шабад, професори Р.Д. Габович та В.М. Жаботинський) охоплюють широкий спектр теоретичних і практичних проблем медицини (питання історії медицини, медичної екології, радіаційної та лікарняної гігієни, медичної біокліматології, діабетології, методики вищої медичної освіти, наукової популяризації медичних знань

та ін.) Характерною особливістю цих досліджень є спрямованість на розробку суміжних проблем лікувальної та профілактичної медицини, що найбільш повно відбилося у його докторській дисертації "Прогнозування та профілактика геліометеотропних реакцій при серцево-судинних захворюваннях" та у низці інших наукових праць. Він добре відомий як лектор та педагог-методист вищої медичної школи, вихователь і науковий керівник студентів та молодих вчених, популяризатор медичних знань.

Основні результати науково-практичної, педагогічної та громадської роботи з 1950 по 2000 рік.

За архівними матеріалами відтворено хронологію та історію кафедри гігієни та медичної поліції Київського університету Св. Володимира і діяльності першого її завідувача, професора В.А. Субботіна.

Створено лабораторію гігієни повітря у санепідстанції м. Макіївки. Отримано нові наукові дані щодо забруднення атмосферного повітря бенз/а/піреном, окисом і двоокисом вуглецю. Для відбору проб повітря у польових умовах вперше використано рудничний ежекторний аспіратор (АЕР). Виявлено пов'язані з патологією ЛОР-органів причини зниження чутливості населення до неприємних запахів, зумовлених забрудненням атмосферного повітря.

Підготовлено і захищено у Харківському медичному інституті (1959) кандидатську дисертацію "Гігієнічне обґрунтування та оцінка ефективності оздоровлення повітря у районі пекококсового виробництва".

Організовано лабораторію радіаційної гігієни у Молдавії, вперше досліджено природний радіаційний фон і умови праці персоналу з джерелами іонізуючих випромінювань у цій республіці, запропоновано декілька нових модифікацій методів радіометричних досліджень (відзначені дипломами ВДНГ Молдавії).

Вивчено і узагальнено досвід лікарняного будівництва, обґрунтовано рекомендації до проектування нових багатофункціональних лікарень у кліматичних умовах України. Разом з архітектором А.С. Загнибородою брав участь у проектуванні клініки Київського інституту хірур-

гії та інших лікарняних об'єктів. Ініціював підготовку та проведення двох всесоюзних науково-практичних конференцій з гігієни лікувально-профілактичних установ (Київ, 1956 і 1958 рр.). Був упорядником і редактором збірок праць цих конференцій. Модифікував методику визначення окислюваності повітря. Запропонував її нормативи для гігієнічної оцінки повітря лікарняних приміщень.

Встановлено кількісні відмінності вмісту окису вуглецю в повітрі, яке видихується особами, що палять або не палять. Виявлено пов'язані з порушеннями процесів обміну речовин розходження сумарного вмісту недоокислених речовин у повітрі, яке видихується здоровими і хворими людьми. Обґрунтовано доцільність і критерії використання цього показника як тесту функціональної діагностики при цукровому діабеті і деяких інших захворюваннях внутрішніх органів.

Здійснено комплексне вивчення впливу метеорологічних, космогенних і синоптичних факторів на виникнення та перебіг серцево-судинних захворювань. Виявлено деякі особливості та закономірності зв'язку гострої патології людини з впливом окремих погодоформуючих факторів (міжпланетного магнітного поля, сонячної активності, фаз Місяця, вмісту кисню тощо). Запропоновано нову (багатофакторну) медичну класифікацію погодних умов, обґрунтовано критерії прогнозування, профілактики та лікування погодозумовлених реакцій при серцево-судинних захворюваннях.

У період роботи у медичних вишах брав активну участь у створенні нових навчальних планів, програм, методичних посібників, інших нормативних матеріалів і підручників для вищої медичної школи, керував методкабінетом факультету. Спільно з Р.Д. Габовичем розробив програму і методику підвищення педагогічної кваліфікації викладачів гігієни медичних навчальних закладів. Протягом 25 років виконував обов'язки куратора курсів (циклів) підвищення кваліфікації, слухачами яких були асистенти, доценти, професори та завідувачі кафедрми загальної гігієни медичних вишів з усіх республік СРСР.

Склав методичний посібник "Організація, форми та методи наукової роботи студентів з гігієни". Був куратором факультетського студентського наукового товариства та його щорічних конференцій. Близько 50 колишніх гуртківців, вперше активно залучених І.І. Нікбергом до наукової роботи, згодом стали кандидатами і докторами наук, професорами, очолили лабораторії та відділи наукових установ, кафедри медичних інститутів з різних гігієнічних та лікувальних фахів.

Керував та консультував підготовку 8 кандидатів медичних наук та 3 закордонних ординаторів.

Ініціював створення загально-республіканського товариства сприяння хворим на цукровий діабет (згодом перетвореного на Українську діабетичну федерацію), керував Центром навчання хворих на цукровий діабет і провів понад 30 циклів "Школи хворого на діабет" у клініці НДІ ендокринології АМН України, у санаторії "Березовий гай" (курорт Миргород) та ін.

Редагував науково-популярні журнали, написав 2 книги і низку наукових та науково-популярних статей з питань цукрового діабету. Доповнив і відредагував видання українською мовою книги L. Travis (США) "Керівництво для хворих на цукровий діабет", був співавтором сценарію популярного відеофільму "Цукровий діабет". Брав участь у складанні "Національної програми профілактики та лікування цукрового діабету".

Значну увагу приділяв науковій популяризації медичних знань серед населення. Неодноразово (у т.ч. понад 100 разів після аварії на Чорнобильській АЕС) виступав з лекціями та бесідами на різних підприємствах та установах Києва та Київської області. Написав 8 науково-популярних книг і понад 80 науково-популярних статей для населення.

Ілля Ісайович є автором або співавтором понад 480 різних публікацій, у т.ч. 20 монографій і підручників. Його праці публікувалися у загальносоюзних наукових журналах "Врачебное дело", "Клиническая медицина", "Гигиена и санитария", "Терапевтический архив", "Советская медицина", "Медицинская радиология", "Вопросы охраны материнства и детства", "Вопросы онкологии", "Лабораторное дело", "Травматология и ортопедия", "Вопросы стоматологии", "Фармакология", "Медицинская эндокринология", "Фельдшер и акушерка", "Советское здравоохранение". Серед книжкових видань — "Гелиометеотропные реакции человека" (1996), "Ионизирующая радиация и здоровье" (1989), "Гигиена больниц" (1993), "Сахарный диабет" (1996), кілька розділів у підручниках, що вийшли за редакцією Є.Г. Гончару-

ка і В.Г. Бардова (1990-2006), "Радіаційна гігієна" (1999), "Гігієна з основами екології людини" (2001), "Беседи о здоровье и здоровом образе жизни" (2007, 2009) та ін.

Після виходу на пенсію у березні 2000 р. переїхав до Австралії. Зберігає контакти з колегами та учнями в Україні, Росії та Молдові, продовжує творчу працю як медичний публіцист російських та українських ЗМІ. Підготував і надрукував у газетах та журналах Сіднею, Мельбурна, Києва і Кишинева понад 70 науково-популярних та історико-медичних статей, а також низку матеріалів з досвіду австралійської медицини. Неодноразово виступав з науково-популярними лекціями та бесідами, у т.ч. у російській та українській програмах австралійського SBS-Radio. Написав науково-популярну книгу про здоров'я і здоровий спосіб життя" (опублікована в Інтернеті) Medlinks.Ru, Москва, 2007, доповнена і видана у Києві 2009 р.

Багаторічну трудову діяльність І.І. Нікберга відзначено почесним знаком "Ветеран праці СРСР", Почесними грамотами МОЗ України, товариства "Знання" України, Спілки журналістів України" (2003), медаллю Міжнародної української діабетичної асоціації "За внесок у пропаганду медичних знань серед населення" (2007) і низкою інших заохочень. Він є доктором медичних наук, професором, лауреатом Державної премії України у галузі науки, відмінником народної освіти України, членом Нью-Йоркської Академії наук (1999-2000), членом міжнародної та української національної спілок журналістів, членом Асоціації українських лікарів в Австралії, почесним членом Української діабетичної федерації, Української міжнародної та Австралійської діабетичних асоціацій.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, редколегія журналу "Довкілля та здоров'я."

На фото 1972 р. (справа наліво): І.І. Нікберг, А.М. Сердюк і Р.Д. Габович під час наради зав. кафедр загальної гігієни медінститутів.